

Базиль Людмила Олександрівна,
*доктор педагогічних наук, доцент, учений секретар,
провідний науковий співробітник лабораторії
професійної кар'єри Інституту професійної
освіти НАПН України, м. Київ*

МОЛОДІЖНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО І ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Важливість молодіжного підприємництва, вперше анонсована ще наприкінці 90-х рр. ХХ ст., у вкрай складних обставинах воєнного сьогодення набула особливої акцентуації. Про необхідність залучення молоді до малих і середніх форм бізнес-діяльності наголошується у виступах Президента України, представників Кабінету Міністрів, різних політичних партій, голів обласних, районних та місцевих адміністрацій, у наукових публікаціях учених на міжнародному, загальнодержавному, регіональному й локальному рівнях. Зокрема, за підтримки неурядових молодіжних організацій Великої Британії, Вірменії, Грузії, Італії, Іспанії, Литви, Молдови, Польщі, Португалії, Румунії, Словаччини, Словенії, Туреччини, Угорщини, Чехії, Швеції та інших європейських країн в Україні реалізується низка грантових програм і проєктів, у т. ч. зорієнтованих на розвиток підприємливості, інформаційної, мовно-комунікативної, лідерської та інших компетентностей громадян у віці 13–35 років.

Так, у межах реалізації програми Європейського Союзу «EU4Youth молодіжна зайнятість та підприємництво» з червня 2022 р. започатковано проєкт із питань працевлаштування випускників закладів професійної і вищої освіти та надання підтримки молодим підприємцям Львівської, Одеської, Тернопільської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької областей [13]. Прикметно, що учасники проєкту створили спеціальний сайт для молодих підприємців і відповідний чат-бот – для налагодження бізнес-співпраці. Відтак, громадянам України до 35 років було створено сприятливі умови для розвитку індивідуальних якостей, що уможливають започаткування власної справи й успішне ведення бізнесу, а саме: організовано понад 1900 професійних консультацій із залученням кар'єрних радників, практичних психологів; проведено заняття з поглиблення знань здоувачів професійної освіти щодо визначення цільових настанов і прогнозування очікувань власного бізнесу, розроблення траєкторії кар'єрного розвитку, механізмів адаптації, надання послуг чи відновлення виробництва, ефективних способів реалізації ділової активності в нових цивілізаційних умовах (або в новому середовищі).

За результатами проведених занять близько 500 випускникам закладів освіти вдалося успішно працевлаштуватися, спроектувати кар'єрну траєкторію та частково її втілити в межах України, а 49 молодим підприємцям – забезпечити стійкість, активність власних підприємств і, навіть, створити нові робочі місця [12].

Позитивним щодо підтримки молодіжного підприємництва вбачаємо досвід реалізації програми Еразмус+, завданнями якої передбачаються «молодіжні обміни» тривалістю 5–21 діб. Майбутні молоді підприємці мають можливість взяти участь у форумах, воркшопах, дебатах, імітаційно-рольових і ділових іграх, долучитися до виконання різноманітних ситуаційних вправ, відчути себе в різних соціальних ролях тощо [11]. Як свідчить практичний досвід, такі види діяльності сприяють не тільки налагодженню конструктивного міжкультурного діалогу, а й обумовлюють актуалізацію низки підприємницьких якостей [2, с. 111-112], формування навичок злагодженої роботи в команді.

На загальнодержавному рівні з метою підтримки молодіжного підприємництва прийнято Закон України «Про основні засади молодіжної політики» (2021), в тексті якого задекларовано необхідність «створення умов для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, підвищення рівня її самостійності та конкурентоспроможності, забезпечення активної участі молоді в суспільному житті» [8, стаття 3]; схвалено Державну цільову соціальну програму «Молодь України» на 2021–2025 роки (2021), в якій наголошується на «проведенні різних заходів, підготовці інформаційних і методичних матеріалів, виготовленні та розміщенні соціальних фільмів, роликів, соціальної реклами з метою свідомого вибору життєвого шляху молоді, її ознайомлення з процесами державотворення, механізмами функціонування і взаємодії інститутів політичної системи, діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування, професійного та кар'єрного розвитку в Україні, популяризації роботи в креативних індустріях, формування культури підприємництва (у тому числі соціального), стимулювання до відкриття власної справи, вивчення STEM та STEAM-дисциплін, проведення наукових досліджень» [6, с. 4]; підготовлено «Положення про Всеукраїнський конкурс бізнес-планів підприємницької діяльності серед молоді» (2015) [14] й інші документи нормативно-правового змісту, що визначають пріоритетні напрями, завдання та механізми реалізації молодіжної політики, зокрема у сфері малого і середнього підприємництва.

На регіональному й місцевому рівнях розвитку бізнес-діяльності молоді певною мірою сприяють заходи, що проводяться численними громадськими організаціями («Молоді агенти змін» (м. Київ), «Джем Толока» (м. Переяслав), «НОВА Енергія» (м. Харків), регіональні представництва всеукраїнської громадської організації «ПОРУЧ» та ін.) й обласними (міськими) центрами молоді (Київський молодіжний центр, «Толока Хаб» (м. Переяслав), Молодіжний центр «Advanced worker» (м. Дніпро), Вінницький обласний молодіжний центр «Квадрат», Молодіжний центр «Місто ідей» (м. Ковель), Бердичівський молодіжний центр «М-Формація», Сумський міський Центр дозвілля молоді, Молодіжний комунікаційний простір «Speak & Do» (м. Полтава), Молодіжний центр Чернівців «Резиденція молоді», Харківський міський центр підтримки молодіжних ініціатив «HUB 6/9» та ін.). З одного боку, згідно з Типовим положенням про молодіжний центр (2017), метою та завданнями діяльності таких осередків, з-поміж іншого, передбачено «...сприяння соціалізації та самореалізації молоді; інтелектуальному,

моральному, духовному розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу; працевлаштуванню молоді та зайнятості у вільний час, молодіжному підприємництву...» [18]. З іншого ж, – із введенням в Україні воєнного стану громадським організаціям, що опікуються життєдіяльністю молоді, довелося істотно змінити свої функції і максимальні зусилля зосередити на наданні послуг щодо допомоги цивільному населенню. Вважаємо, що молодіжним осередкам, особливо в складних умовах сьогодення, доцільно продовжувати організовувати заходи, що сприятимуть самозайнятості молоді й успішному веденню молодими підприємцями власного бізнесу. Адже, саме цей сектор позиціонується одним із найбільш вагомих пріоритетів і потужних джерел соціально-економічного поступу України у воєнний і повоєнний час.

Зорієнтованість державної молодіжної політики на створення сприятливих обставин підтримки малого і середнього підприємництва та необхідних гарантій бізнес-діяльності молодих підприємців, безперечно, сприятимуть різнобічній самореалізації випускників закладів професійної освіти. У цьому зв'язку закономірним є проведення з 2015 р. міжнародних, всеукраїнських і регіональних акцій із розвитку молодіжного підприємництва («Start-up bussiness», 2016 р.); міжнародних конкурсів із молодіжного підприємництва («Diamond Challenge for High School Entrepreneurs», 2017 р., University of Delaware USA); конкурсів бізнес-планів («Всеукраїнський конкурс бізнес-планів підприємницької діяльності серед молоді», 2015), фестивалів молодіжних проєктів соціального підприємництва («Beauty around me», 2016 р.; «Всеукраїнський фестиваль молодіжних муніципальних проєктів», 2017; «Demo Day», 2019); форумів («Бізнес-молодь: ефект wow від співпраці» 2017); марафонів (Онлайн-марафон «Інтернет маркетинг», 2021); численних конференцій, зльотів, засідань за круглим столом, дебатів, семінарів-тренінгів тощо; розроблення й оприлюднення інформаційно-методичних матеріалів, соціальних фільмів, відео-роликів, у т.ч. соціальної реклами, з метою популяризації ідей малого і середнього бізнесу, мотивування молоді до самозайнятості й підтримки підприємницьких ініціатив, поглиблення знань й удосконалення вмінь здобувачів професійної освіти, необхідних для розв'язання конкретних проблемних ситуацій і становлення молодіжного підприємництва загалом. Аргументуємо наведене міркування.

Так, Всеукраїнський конкурс бізнес-планів підприємницької діяльності серед молоді із 2015 р. організовують за двома номінаціями, в межах яких втілено різні види підприємництва в галузях сільського, лісового, рибного господарства, промисловості, будівництва, оптової й роздрібної торгівлі, надання сервісних послуг із ремонту, готельно-ресторанного обслуговування, транспорту і зв'язку, фінансової діяльності, державного управління, освіти, охорони здоров'я та соціальної допомоги, а також – соціального підприємництва (фінансування таких проєктів забезпечується коштами спонсорів, грантів від міжнародних організацій, державного бюджету), що зорієнтоване на покращення умов життєдіяльності особистості чи окремих соціальних груп, надання соціальних послуг. Під час всеукраїнських акцій, на кшталт «Start-up bussiness», презентується регіональний досвід молодіжного

підприємництва задля його вдосконалення й впровадження у більш широкому масштабі. Науковий інтерес становить Міжнародний проєкт «Об'єднання та підвищення взаєморозуміння української молоді через розвиток молодіжного підприємництва та розбудову місцевих громад Донецької, Львівської, Харківської і Херсонської областей», що здійснюється Всеукраїнським громадським об'єднанням «Поруч» та партнерськими організаціями за підтримки Відділу преси, освіти та культури Посольства США в Україні й передбачає реалізацію треступеневої відбіркової системи навчання, що включає проведення тренінгів (перший етап), хакатону (другий етап) і п'ятиденного молодіжного «BusinessCamp(y)». Такі й подібні заходи, безперечно, можуть бути ефективною комунікаційною платформою для представників державних структур, громадських лідерів, представників молодіжних осередків, потенційних соціальних партнерів, спонсорів, підприємців-початків та ін. Молодь, беручи в них участь, не тільки набуває практико-орієнтованих знань щодо створення власної справи, налагодження бізнес-комунікацій, а й опановує порядок та механізми реєстрації бізнесу, особливості оподаткування форм малого бізнесу тощо.

На жаль, в Україні доводиться констатувати вкрай низький показник молодіжного підприємництва, що підтверджено аналітичними матеріалами з держбюджетної науково-дослідної роботи «Ефективні механізми формування ринку праці: молодіжний аспект» (2019–2021 рр.), виконаної співробітниками Державного інституту сімейної та молодіжної політики. Дослідники констатують, що станом на 2021 р. показник підприємців серед молоді становив не більше 5 %, а прагнення стати підприємцями було виявлено лише в 1/3 молодих громадян [16, с.84]. Погоджуючись із висновками емпіричних розвідок А. Капліної [9], О. Левченко [10], Є. Сірого [16], А. Янішевської [10] й інших дослідників [1-2; 3; 5; 7; 15], вважаємо, що основними гальмівними чинниками розвитку молодіжного підприємництва в Україні є:

- складні цивілізаційні, політичні, соціальні, економічні обставини, у т.ч. нерозробленість чітких механізмів методико-інформаційної, фінансово-кредитної, інвестиційної підтримки молодіжного підприємництва й інституційного сприяння бізнес-діяльності молоді;
- недосконалість податкової системи щодо сектору молодіжного підприємництва (вкрай складна процедура адміністрування податків, надмірна бюрократична схема регулювання малого і середнього підприємництва тощо);
- відсутність фінансових ресурсів для започаткування молоддю власної справи та недостатність залучення інвестицій;
- проблемність отримання молодими підприємцями кредитів та доступу до інших фінансових ресурсів;
- недостатній рівень фінансування регіональних програм щодо підтримки підприємницьких ініціатив молоді;
- недостатність ресурсної та інформаційної бази малого бізнесу, а також неспроможність впливати на зміни і ризики, які виникають у процесі економічної діяльності малих підприємств на ринку;

– недостатня обізнаність здобувачів професійної освіти у питаннях державної молодіжної політики, зокрема, міжнародних проєктів, всеукраїнських конкурсів, заходів, що організуються молодіжними центрами в регіонах;

– відсутність у здобувачів професійної освіти системних знань та практичних навичок щодо започаткування й успішного ведення власного бізнесу, оцінювання та управління ринковими процесами, що спричиняє формування в них неготовності докладати для цього максимальні зусилля;

– недостатня зорієнтованість викладачів і майстрів виробничого навчання, а відтак і учнів, до умов сучасної ринкової економіки, котрі динамічно змінюються;

– недостатній рівень якості й професіоналізму кадрового забезпечення підготовки майбутніх молодих підприємців.

Отже, розвиток молодіжного підприємництва в Україні у воєнний і повоєнний час буде можливим за умови системної підтримки цього сегменту на загальнодержавному, регіональному (обласному) й місцевому рівнях, зокрема, шляхом: створення й запровадження єдиної системи стимулювання влади, бізнесу, науковців і суб'єктів освітніх процесів до започаткування молоддю власної справи й успішного її ведення; розроблення та реалізації комплексної програми фінансово-кредитної, інвестиційної підтримки молодіжного підприємництва шляхом удосконалення законодавчого підґрунтя і нормативно-правової бази молодіжного підприємництва; створення та впровадження стратегій, концепцій і методик консультування суб'єктів освітніх процесів із молодіжного підприємництва; розроблення системи пільг і преференцій молодим підприємцям; всебічного розвитку підприємницьких навичок та здібностей здобувачів професійної освіти. У цьому контексті підкреслимо, що педагогічним працівникам важливо навчитися здійснювати інформаційне забезпечення цього процесу, допомагати молоді опановувати системні знання, колективно виконувати аналітично-дослідну роботу, оцінювати готовність молодих підприємців і результати їхніх дій та прогнозувати ймовірне визначення тенденцій розвитку подій, станів середовища, певних факторів на основі статистичних даних, припущень, передбачення, організувати розроблення предметно-цільового проєкту на різних рівнях підприємницької діяльності: управлінському, економічному, маркетинговому, кадрових рішень, впровадження інформаційних технологій управління.

Список використаної літератури

1. Алексеєва С. В., Базиль Л. О., Гриценко І. А., Єршова Л. М., Закатнов Д. О., Орлов В. Ф., Сохацька Г. В. *Підготовка майбутніх кваліфікованих кадрів до підприємницької діяльності в умовах розвитку малого бізнесу: теорія і практика*: монографія. Житомир: «Полісся» 2020. URL: <https://cutt.ly/LcDY7hx> (дата звернення 21 березня 2023 р.)

2. Базиль Л. О. Індивідуально-особистісні якості щодо успішної підприємницької діяльності. *Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи*: тези доп. X міжнар. наук. практ. конф. (Хмельницький, 7-8

листоп. 2019 р.) / ред. кол.: Н.Г. Ничкало, М.Є. Скиба, В.О. Радкевич [та ін.]. Хмельницький: ХНУ, 2019. С. 111–113.

3. Базиль Л., Орлов В. Молодіжне підприємництво – ефективний напрям відновлення повоєнної економіки Української держави. *Відкрита наука та інновації в Україні 2022*: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27–28 жовтня 2022 р.). Київ: УкрІНТЕІ. С.148-151. URL: <http://doi.org/10.35668/978-966-479-129-5>

4. Базиль Л., Орлов В. Проблеми консультування з питань розвитку молодіжного підприємництва. *Professional Pedagogics*, 2022. 1(24), С. 18–26. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.24.18-26>

5. Давидюк Л. П., Шкварко А. О. Молодіжне підприємництво як прогресивна сила розвитку країни. *Інфраструктура ринку: електронний науково-практичний журнал*, 2019. 37. С. 37-42. URL: <https://doi.org/10.32843/infrastruct37-6>

6. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021–2025 роки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-cilovoyi-socialnoyi-programi-molod-ukrayini-na-20212025-roki-ta-vnesennya-zmin-do-deyakh-aktiv-kabinetu-ministriv-ukrayini-579-020621> (дата звернення 21 березня 2023 р.)

7. Думанська, І. Ю. Молодіжне інноваційне підприємництво як національна доктрина модернізації економіки. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки, 4 (2), 2013. С. 194-200.

8. Закон України «Про основні засади молодіжної політики». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20?find=1&text=%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2#w1_3 (дата звернення 22 березня 2023 р.)

9. Капліна А. І. Молодіжне підприємництво у системі пріоритетів державної молодіжної політики: стан та механізми підтримки. *Ефективна економіка*. 2021. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9257> (дата звернення 23 березня 2023 р.)

10. Левченко, А. О., Янішевська, А. В., Молодіжне підприємництво – перспективний шанс для молодих спеціалістів. *Наукові праці КНТУ*. Економічні науки, 15, 2009. С. 52-56. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntue20091510> (дата звернення 23 березня 2023 р.)

11. Офіційний вебсайт «Erasmus+» URL: <https://erasmusplus.org.ua/news/dlya-studentiv-ta-molodyh-lyudej-z-ukrayiny-yaki-shukayut-granty-na-mobilnist/> (дата звернення 20 березня 2023 р.)

12. Офіційний вебсайт EU NEIGHBOURSEAST. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/stories/eu4youth-pidtrymuye-vnutrishno-peremishhenyh-osib-ta-molodyh-pidpruyemcziv-v-ukrayini-istoriya-andriya-yakuj-peretvoryv-svij-biznes-na-gumanitarnu-akcziju/> (дата звернення 21 березня 2023 р.)

13. Офіційний вебсайт Міністерства молоді та спорту України. URL: <https://mms.gov.ua/news/pidtrymuvaty-karierne-konsultuvannia-ta-molodizhne->

pidpryemnytstvo-vnesok-ievropeiskoho-soiuzu-u-rozvytok-derzhavnoi-molodizhnoi-polityky (дата звернення 21 березня 2023 р.)

14. Положення про Всеукраїнський конкурс бізнес-планів підприємницької діяльності серед молоді. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1047-15#Text> (дата звернення 20 березня 2023 р.)

15. Романська О. Молодіжне підприємництво – реалії та перспективи URL:<https://platforma-msb.org/molodizhne-pidpryemnytstvo-realiyi-ta-perspektyvy/>(дата звернення 23 березня 2023 р.)

16. Сірий Є. Проблематика молодіжного підприємництва в науково-дослідній роботі державного інституту сімейної та молодіжної політики (анотаційні матеріали НДР). Молодіжне підприємництво. Вип. 1. 2022. С.79-89. https://dismp.gov.ua/wp-content/uploads/Simejna_molodizhna_politika_-1-79-89.pdf (дата звернення 29 березня 2023 р.)

17. Становище молоді в Україні 2021: нове соціологічне дослідження. URL: <https://pon.org.ua/novyny/9234-stanovyshche-molodi-v-ukraini-2021-nove-sociologichne-doslidzhennia.html> (дата звернення 23 березня 2023 р.)

18. Типове положення про молодіжний центр. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1014-2017-%D0%BF?find=1&text=%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D1%86#w1> (дата звернення 20 березня 2023 р.)